

SONÁTOVÁ FORMA.

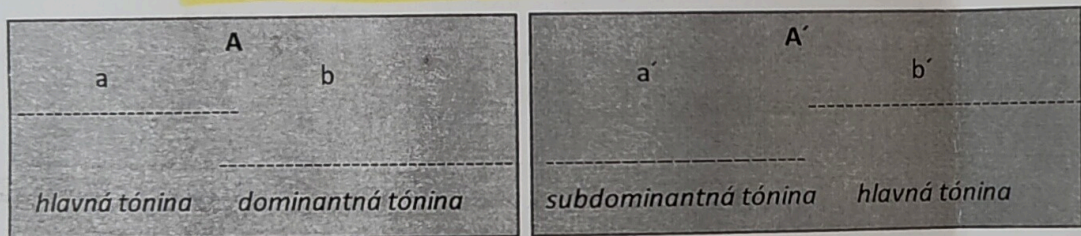
A. ZÁKLADNÁ CHARAKTERISTIKA.

Vznikla v období hudobného klasicizmu v 2. polovici 18. storočia a presadila sa predovšetkým v rámci sonátového cyklu, v ktorom tvorí takmer vždy jeho 1. časť. Považuje sa za jednu z najdokonalejších evolučných foriem (evolučné formy = hudobný materiál sa postupne vyvíja, najznámejšie evolučné formy sú variačná forma, fúga). Je polytematická (spracúva viacero tém), skladá sa z troch veľkých dielov Expozície, Rozvedenia a Reprízy. Každý z dielov je typický tým, že jeho stavba je rozľahlá a nesympetrická (absencia repríz v rámci jednotlivých veľkých dielov) a vyrovnanie kontrastov sa deje až v závere zaradením veľkého dielu – Reprízy.

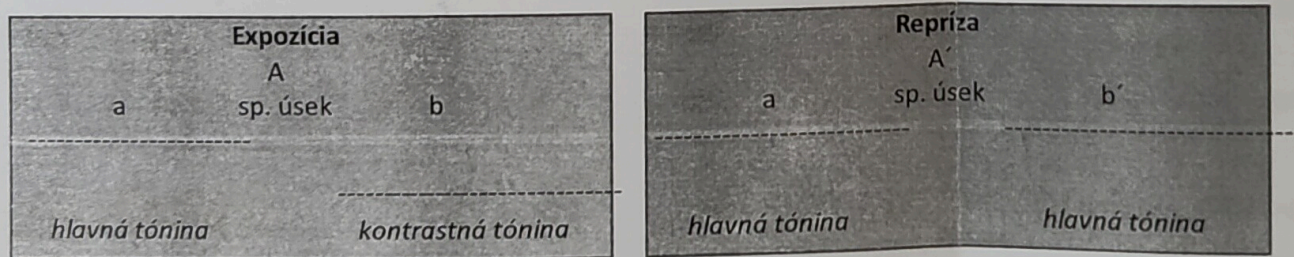
B. HISTORICKÝ VÝVOJ SONÁTOVEJ FORMY.

Sonátová forma sa ako väčšina foriem vyvinula postupným pretváraním starších foriem. Za východiskovú platformu SF sa považuje Veľká dvojdielna forma symetrická (A A'), ktorá sa hojne využívala v barokovej hudbe.

Schéma Veľkej dvojdielnej formy symetrickej:

Na rozhraní baroka a klasicizmu sa modifikáciou Veľkej dvojdielnej formy symetrickej vyvinula **Starosonátová forma**, ktorá je z historického hľadiska priamym predchodcom sonátovej formy. Obsahovala dva veľké diely, Expozíciu a Reprízu. Z hľadiska formy, tonálneho priebehu a tematickej práce to bola vlastne už sonátová forma ibaže bez rozvedenia.

Spočiatku sa medzi oba veľké diely pridávali iba krátke úseky pomocnej hudby (spojky, spojovacie úseky), ktoré sa postupným rozširovaním a ustálením pravidiel vykryštalizovali na samostatný veľký diel. Podobu dnešného rozvedenia ustálil vo svojich dielach **Jozef Haydn**.

D. TONÁLNY A HARMONICKÝ PRIEBEH SONÁTOVEJ FORMY.

Expozícia

Hlavná oblasť prebieha v hlavnej tónine. Na konci spojovacieho úseku prichádza modulácia do tóniny kontrastnej témy. **Spojovací úsek** často končí **harmonicky otvorene**, čiže na dominante kontrastnej tóniny alebo je reťazovito prepojený s kontrastnou témou, čiže končí **v kontrastnej tónine na tonike**, ktorá je zároveň prvým akordom kontrastnej témy.

Tónina kontrastnej témy: a) **ak je hlavná téma v durovej tónine**, kontrastná je v tónine dominantnej (napr. Sonáta C-dur má kontrastnú tému v G-dur)

b) **ak je hlavná téma v molovej tónine**, kontrastná je spravidla v paralelnej durovej (napr. Sonáta c-mol má kontrastnú tému v Es-dur), menej často v durovej alebo molovej dominantnej tónine (napr. Sonáta c-mol môže mať kontrastnú tému v G-dur alebo g-mol)

Kontrastná tónina pretrváva až do konca Expozície, to znamená, že kontrastná aj záverečná oblasť prebiehajú v kontrastnej tónine!!! Záver Expozície teda končí tonálne otvorene. Harmonicky býva zväčša uzavretý (končí na tonike v kontrastnej tónine).

Rozvedenie

Vstup do rozvedenia sa začína v ľubovoľnej tónine, najčastejšie v kontrastnej, v závere moduluje.

Vlastné rozvedenie je typické častými moduláciami, ktoré dramtizujú jeho priebeh, spolu s harmóniou pomáhajú vytvoriť gradáciu a účinne sa podieľajú na budovaní vrcholovej plochy celej sonátovej formy. V závere skladateľ moduluje do hlavnej tóniny, ktorú však neuzatvára úplnou kadenciou, ale zastaví sa na dominante.

Príprava reprízy sa teda deje na dominantnej rovine (je to zadržaný dominantný tón v base alebo systematické opakovanie prevažne základného tónu dominantnej funkcie ku hlavnej tónine), ktorá stabilizuje búrlivý modulačný priebeh vlastného rozvedenia a účinne harmonicky pripraví nástup reprízy SF. Príprava reprízy sa končí harmonicky otvorene (ak je Rozvedenie od Reprízy zreteľne oddelené) alebo reťazovým prepojením, ktoré zabezpečuje prirodzené vplynutie dielu Rozvedenia do Reprízy. Čiže Rozvedenie končí na tonike v hlavnej tónine, ktorá je zároveň prvým akordom Reprízy.

Repríza

Obvykle prebieha celý diel v hlavnej tónine (= je tonálne centralizovaný). Aby sa zabezpečilo zotrvanie v hlavnej tónine, spojovací úsek, ktorý v Expozícii moduloval, je upravený alebo vynechaný.